

נח ב

הקריב ע"ג המזבח, הרי "בהדי דקאתי שדא ב' מומא בניב שפתים ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא" (וב- פרש"י: לדידהו לא הוי מומא להקריב לגבוה בבמה דידהו אלא מחוסר אבר). ומדיוק הלשון, "ולדידהו לאו מומא הוא" (ולא – "לאו פסול הוא" וכיו"ב), משמע, דגם אצל ב"נ הפסול דמחוסר אבר הוי מפני השם ד"בעל מוס", אלא דאצלם רק "מחוסר אבר" נחשב "בעל מוס" (וכשאינו חסר אבר נחשב תמים). משא"כ לדידן גם "בדוקין שבעין" הוי מומא.

ויש לבאר זה ע"פ משנ"ת במ"א באורך, שיש כמה דרגות ואופנים בענין השלימות והתמימות, וע"ד דרשת רז"ל¹ עה"פ² "שנה תמימה" – "להביא את חודש העיבור", דאף שגם שנה פשוטה נקראת שנה³ (שלימה) שלא חסר בה מאומה, מ"מ אינה "שנה תמימה", שתואר זה הוא רק לשנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים⁴. והיינו לפי שהתואר "תמימה" מורה לא רק על שלילת חסרון, אלא על

א. גרסינן במס' זבחים: "עד שלא הוקם המשכן הבמות מותרות כו' והכל כשירין ליקרב, בהמה חי' ועוף זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורין . . דאמר קראי ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל עוף הטהור . . לאפוקי מחוסר אבר . . שנאסר לבני נח⁵ . . ומכל החי מכל בשר⁶ אמרה תורה הבא בהמה שחין ראשי איברין שלה". כלומר, אף שלב"נ ליכא איסור הקרבת בעל מוס כשמקריב בבמה (ועד"ז בקר- בנות שלפני מ"ת), מ"מ, יש איסור⁷ הקרבת מחוסר אבר.

ולכאורה משמע, דבעל מוס ומחוסר אבר הם ב' שמות ואיסורים שונים, ד"מוס" פירושו כל פגימה שהיא, עד שיש מוס שאינו מחמת חסרון באבר אלא רק שינוי לגבי אבר רגיל, משא"כ מחסור אבר פירושו כמשמעו, חסרון.

אבל נ"ל דאינו כן, ע"פ דיוק ל' הש"ס⁸ (בסיפור דקמצא ובר קמצא), דכאשר שלח הקיסר קרבן לישראל ל-

(8) ראה גם ל' רש"י תמורה (ו, א ד"ה בני נח) "ב"נ נצטוו מלהקריב מחוסרי אברים . . אבל על מוס אחר לא כו", הרי ש"מוס", "חסר" הם שם א. ולהעיר גם מל' חז"ל (קידושין סו, ב) "בעל מוס דעבודתו פסולה . . כשהוא שלם ולא כשהוא חסר" (ולא "כשהוא בעל מוס").

(9) ראה לקו"ש ח"ל ע' 45 ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ח ע' 129 ואילך. ועוד.

(10) ערכין לא, א (במשנה).

(11) בהר כה, ל.

(12) ראה ר"ן נדרים סג, א במשנה (בשם הרשב"א). שו"ת נוב"י מהד"ק אה"ע ס"כ.

(13) או שנת החמה (ראה דעת רבי במשנה ערכין שם ובפרש"י. רש"י פרשתנו ח, יד).

(1) קטו, ב – קטו, א.

(2) פרשתנו ח, כ (ושם: העוף).

(3) ראה גם ע"ז ה, ב, נא, א. ירושלמי – פסחים פ"ט ה"ה: מגילה פ"א ה"א: סוטה פ"ט ה"ה – וקה"ע פ"ט שם.

(4) פרשתנו ו, יט.

(5) ראה תוד"ה מנין – ע"ז ה, סע"ב ובגליון הש"ס שם. משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ז (ד"ה) ודע שמה שתירצו).

(6) ולהעיר דפסול מוס הוא רק "מאבראי", משא"כ מחוסר אבר (ראה בכורות לט, א. רמב"ם הל' איסורי מזבח פ"ב ה"א. מנ"ח שהובא לקמן סעיף ב).

(7) גיטין נו, א.

„מן העוף²¹, ולא כל העוף“. ולפ“ז יש מקום לומר, דדין „תמות“ לא נאמר כלל בעוף, וכפשטות לשון הברייתא²², „אין תמות . . בעופות“, אלא שיש לימוד מיוחד למעט מחוסר אבר גם בעוף (וכפי שהאריך במנחת חינוך²³, וע“ש גם ה- נפקמ“ להלכה).

אבל הרמב“ם ברור דברו, דהא שמ- חוסר אבר פסול בעוף הוא (לא מפני הלימוד ד„מן העוף“, אלא) לפי „שאין מקריבין חסר כלל“, שדין זה (א) אינו מיוחד בעוף אלא הוא כלל בכל קרבן, (ב) נלמד (כמ“ש הרמב“ם לפנ“ז²⁴) מ- מ“ש²⁵ „תמימים יהיו לכם“, היינו שגם הפסול דמחוסר אבר בעוף יסודו בדין „תמות“²⁶.

(21) ויקרא שם.

(22) קידושין שם. ושנ“ תרכ ופרש“י שם.

(23) מצוה רפו.

(24) פ”ב ה”א.

(25) פינחס כה, לא. — ועפ“ז מתורץ זה שהביא הרמב“ם כתוב זה, אף שבש”ס (בכורות לט, א) הובא הכתוב דאמור (כב, כא) „תמים יהי לרצון“, כי הכתובים דפ’ אמור לא קאי בעוף, כמ“ש הרמב“ם כאן (רפ”ג, והוא מתו”כ אמור שם, יט) „שלא נאמר תמים זכר אלא בבהמה בלבד“, ולכן הביא הכתוב דפינחס.

(26) וכן משמע בלח”מ לרמב“ם שם פ”ג ה”ג. ע”ש. וראה ל’ הרמב“ם הל’ אבות הטומאה פ”ג ה”ג.

וצ”ע במנח”ח שם, שכ’ בדעת הרמב“ם „דמחוסר אבר פסול בעוף אינו מטעם תמים“ . . אלא מלימוד

תמימות ושלמות נוספת (שגם בלעדה אין הדבר חסר).

ושני ענינים אלה מציינו בענין הקר- בנות (דישראל) גופא, ובלשון הרמב“ם²⁷ „מ“ע להיות כל הקרבנות תמימין ומוב- חרין“, שהם ב’ דינים שונים, ד„תמימין“ היינו שהקרבן צ”ל שלם, ועוד זאת, שצ”ל „מובחר“ („מבחר נדריכם“²⁸), וכמבואר ברמב“ם²⁹ התנאים הנדרשים שהקרבן יהי „מובחר“ (אף שגם בלעדס אינו בעל מום).

ולפ“ז יש לומר, שעד”ז הוא החילוק בין קרבנות דישאל וקרבנות ב”נ: בקרבנות דישאל (לאחר מ”ת) נדרשת שלימות ותמימות יתירה, שגם פגם (או שינוי) בהאבר עצמו נחשב כחסרון ומום: משא”כ לגבי השלימות והתמימות שב- קרבנות דב”נ (וכן בקרבנות דכ”ע דקודם מ”ת) הרי רק מחוסר אבר הוי בגדר מום (היפך השלימות), ואילו מום ופגם בה- אבר עצמו „לאו מומא הוא“.

ב. בדרך זו יש לבאר דברי הרמב“ם³⁰ גבי קרבן עוף, שכתב: „אין המומין פוסלין בעוף . . שלא נאמר³¹ תמים זכר אלא בבהמה בלבד, בד”א במומין קטנים אבל עוף שיישב גפו או נסמית עינו או נקטעה רגלו אסור לגבי המזבח שאין מקריבין חסר כלל“.

והנה דין זה (שמחוסר אבר פסול גם בעוף) ילפינן בגמ’³² (וכן בתו”כ³³) ממ”ש

(14) ריש הל’ איסורי מזבח.

(15) פ’ ראה יב, יא.

(16) שם פ”ב ה”ח.

(17) שם רפ”ג.

(18) אמור כב, יט.

(19) קידושין כד, סע”ב. — הובא גם ברמב”ם

בפיה”מ שלו זכחים פ”ז מה.

(20) ויקרא א, יד. הובא בפרש”י עה”ת שם.

(*) וראה מנח”ח מצוה תקל, שמתרץ קושיית הכס”מ (הל’ רוצח פ” ה”ב) בדברי הרמב”ם (שט) דאין המומין פוסלין בעגלה ערופה ואעפ”כ טריפה פסולה, דלמה השמיט הרמב”ם פסול מחוסר אבר (כמ”ד בירושלמי סוטה שבהערה 3, שפסק כוותי’ לגבי טריפה) — דפשוט דמחוסר אבר פסול ואינו כבעל מום, כיון דמחוסר אבר אינו מטעם מום דגם

מביא קרבן עוף). והנה גדר ענין ה-
עשירות אינו רק מילוי החסרון (שאצל
העשיר לא חסר דבר), אלא היא שלימות
נוספת. כמחז"ל²⁸ גבי מצות צדקה, "די
מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי
אתה מצווה עליו לעשרו", זאת אומרת,
דאף שחייבים למלא כל חסרונו של
הענין [עד ד"אשר יחסר לו"²⁹ כולל "אפילו
סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו"³⁰,
אם הוא בן טובים³¹ הראוי לכך]. מ"מ
אין חיוב להעשירו, הרי שעשירות היא
שלימות נוספת, יותר ממילוי החסרון.

ולכן, גבי קרבן עוף (קרבן עני) רק
מחוסר אבר הוי בגדר חסרון, הסותר
לענין התמימות, ואילו פגם קטן, לא הוי
מומא" והקרבן הוא בכלל "תמימים יהיו
לכם"; ורק בקרבן בהמה, קרבן עשיר,
גם פגם קטן מוציאו מכלל "תמימים".

ג. ע"פ נקודה זו, דזה שסתם מום
(שאינו בו חסרון אבר) לא הוי פסול
בקרבנות דקודם מ"ת (וכן לאחר מ"ת
בקרבן עוף דישאל), אינו לפי שאין
בהם דין תמימות, אלא לפי שדרגת
השלימות והתמימות הנדרשת בהם אינה
נפגמת ע"י סתם מום –

יש ליישב (ע"פ פנימיות הענינים)
קושיית התוס'³² על לשון הש"ס בהא
דמכשיר ר' עקיבא³³ בעלי מומין ד, אס"י
עלו לא ירדו", שהוא רק "בדוקין שבעין
הואיל וכשירין בעופות"³⁴. וכ' התוס'
"קשה דאיכא כמה מומין דלא פסלי

ועפ"ז צ"ע, דכיון שגם קרבן עוף הוא
בכלל "תמימים יהיו לכם", מהי ההסברה
שאינו בדין "תמימים" השולל בעל מום?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שס"ל להרמב"ם,
שאינו בעל מום ומחוסר אבר ב' שמות
נפרדים, שרק חד מיניהו (מחוסר אבר)
ישנו בעוף, אלא שגדר התמימות הנדרש
בעוף שולל רק מחוסר אבר ולא סתם
מום (ע"ד הנ"ל גבי קרבנות ב"נ וקרבנות
שלפני מ"ת)³⁵.

ויש לומר בהסברת הדבר:

קרבן בהמה הוא קרבן עשיר לגבי
קרבן עוף (כדין קרבן עולה ויורד, שדל

אחר מן העוף, והרי ברמב"ם לא הובא הלימוד
ד"מן העוף, ומלשונו "שאינו מקריבין חסר כלל"
מוכח להיפך, כנפנים.

(27) וי"ל שהרמב"ם ס"ל, שהלימוד מ"מן העוף"
הוא רק גילוי מילתא, שלא נתמעט עוף לגמרי מדין
תמות (ע"ד מ"ש בתוד"ה ת"ל קידושין שם. תוד"ה
מנין הנ"ל הערה 5. תוד"ה ושנסמית שצויין בסמוך).
ולהעיר מפרשי בכ"מ (זבחים – לה, ב ד"ה
וכשירין. סח, ב ד"ה נסמית. פה, ב ד"ה הואיל. וכן
בחולין כג, א ד"ה בבהמה), שמחוסר אבר פסול
בעוף משום "הקריבתו נא לפתחת" (מלאכי א, ח).
וכבר הקשו עליו בתוס' (זבחים לה, ב ד"ה אלא: שם
סח, ריש ע"ב ד"ה ושנסמית) מש"ס הנ"ל דלמד
מ"מן העוף". ואכ"מ.

בעוף פסול.

אבל כבר תירצו במפרשים שלא הוצרך
הרמב"ם לפרט מחוסר אבר כי נלמד במכ"ש
מסריפה (מעשה רקח לרמב"ם שם, ע"פ חולין יא,
א). ועוד. ולהעיר שבמראה הפנים לירושלמי שם ת"י
השמטת הרמב"ם, דהואיל וגלי רחמנא בעגלה
להכשיר בה מומין הדי' למחוסר אבר. ויומתק ע"פ
המבואר בפנים [אלא ששם כ' זה לפמ"ש בדעת
הרמב"ם דגם לב"נ מחוסר אבר כשר כמו בעל מום,
כיון שהרמב"ם לא הביא בחיבורו פסול מחוסר אבר
לב"נ (וכמו שהעיר גם המנ"ח מצוה רפו שם). וצ"ע.
ואכ"מ].

(28) כתובות סז, ב.

(29) פ' ראה טו, ח.

(30) זבחים עז, ב ד"ה הכא.

(31) זבחים פד, א – במשנה.

(32) רש"י שם.

(33) ל' הש"ס שם פה, ב. וכן לעיל שם לה, ב.

מחשבת בני איש" לקרב את כל הכחות והחושים שלו, "אל הקדוש ברוך הוא".

וזהו שאצל ב"נ, "דוקין שבעין" אינם בגדר מום, כי אצל ב"נ לא נדרש ענין הראי' באלקות.

ביאור הענין:

אע"פ שגם אצל ב"נ ישנו ענין ה-אמונה בבורא עולם, דקרו ל' אלקא דאליקייא³¹, מ"מ, יש חילוק עיקרי בין האמונה דב"נ והאמונה דבנ"י, ועד של-כמה דיעות³² לא הוזהרו ב"נ על ה-שיתוף.

ונקודת החילוק היא: אצל ישראל, ענין האמונה הוא תוצאה מזה שיש בהם, "חלק אלקה ממעל ממש"³³, ש'ה' אחד מאיר³⁴ בנפשו³⁵, וכיון שאין יסוד הא-מונה במציאותו של המאמין (שכלו והב-נתו), אלא זה ש'ה' אחד מאיר³⁶ ומתגלה בנפשו, הרי מובן, שבו מתגלה אמיתית אחדותו של הקב"ה, "ה' אחד" ו"אין עוד מלבדו"³⁷; משא"כ אצל ב"נ, שאין אצלם נשמה קדושה, הרי כל אמונתם באלקים היא תוצאה מתפיסתם והשגתם באלקות, וכיון שהיא מיוסדת על מציאותם, לכן אין אמונה זו שוללת (בהכרח) מציאות אחרת (או אפילו שליטה אחרת) מלבד הקב"ה. ומהאי טעמא לא הוזהרו על השיתוף, כי האמונה הנדרשת מהם (לפי יכולתם, שאין בהם, "חלק אלקה ממעל

[שאינן מחוסרי אבר] ואמאי נקיט דוקין שבעין, וכן בגיטין³⁸ [בסיפור דקמצא ובר קמצא] הוה מצי למישידי מומא במקום אחר" (ולא בדוקין שבעין או בניי שפ-תים דוקא³⁹), ונשארו בקושיא⁴⁰.

וע"פ הנ"ל יש לומר, שבדוגמא זו מרמז הש"ס, שהתוכן הפנימי של השלי-מות הנוספת שנתחדשה ע"י מ"ת בענין הקרבנות, שבגללה נשלל "כל מום" (בקרבו בהמה דישראל), שייך לענין הראי' דוקא⁴¹.

ד. ויובן זה ע"פ מ"ש בחינוך⁴² ב-שורש טעם המצוה "שיהי' כל קרבן תמים", "עם מה שהקדמנו... בענין הקר-בנות על צד הפשט שהם לעורר ולכוין מחשבת בני איש אל הקדוש ברוך הוא, כי האדם מתפעל בכח מעשיו, על כן ראוי על כל פנים להיות הקרבן בלי מום, כי מחשבות בני אדם לא ינוחו ולא יתפשטו במין הפחות כמו בחשוב, כי הלבבות יתעוררו בחשוב ובשלם במינו יותר".

ויש לבאר זה בעומק יותר ע"פ דברי הבבאי⁴³ בפירוש לשון קרבן, שהוא מ-לשון קירוב, וענין הקרבנות "הוא קירוב הכחות והמדות" להקב"ה. ועפ"ז יש לומר, דזה שקרבן צ"ל "תמים" בלי מום, הרי זה לפי שזה צריך "לעורר ולכוין

(34) וראה חזא"ג מהרש"א גיטין שם ע"ד

המסור.

(35) ולעיל שם (לה, סע"ב ד"ה אלא) ת"י ד'

שאר מומין פסלי מדרבנן. ואכ"מ.

(36) בהבא לקמן ראה תרי"א תשא בהוספות (קיא,

ד. מאמרי אדמ"ר האמצעי תשא (ע' תרלד ואילך).

אוה"ת תשא (ע' איתתמדה. ועוד). סהמ"צ להצ"צ

מצות מחצית השקל (סה, סע"ב ואילך).

(37) מצוה רפ.

(38) ויקרא א. ט. - והוא מס' הבהיר סי' קט

(28).

(39) מנחות קי, א.

(40) ראה הנסמך בסה"מ מלוקט ח"א ע' נב.

אנציקלופדי' תלמודית ערך ב"נ (ע' שנ). ועוד.

וראה סהמ"צ להצ"צ מצות אחדות ה'. ועוד.

(41) ל' התניא רפ"ב.

(42) ל' התניא ספ"ח.

(43) בחכמה שבנפש (תניא שם). וראה תניא

פל"ה בהגהה דמדריגת החכמה היא "אחד האמת

שוא לבדו הוא ואין וולתר". וראה הערה 45.

(44) ואתחנן ד, לה.

הראי' באלקות, הרי „דוקין שבעין . . לאו מומא הוא“⁴⁷.

[ועד"ז בבנ"י עצמם, דמי שהוא בתחי-
לת העבודה, במצב של „עני“ – אין עני
אלא בדעת⁴⁸ – וחסר אצלו הדעת ב-
אלקות באופן של „הראת לדעת“, באופן
של ראי' – אין דוקין שבעין (בעוף)
נחשב אצלו כמום.]

ולאידך גיסא, כיון שהגילוי דמ"ת
פעל גם על ב"נ, עד שקיום ז' מצות ב"נ
צ"ל „מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה . .
על ידי משה רבינו“⁴⁹, לכן גם אצלם
שייך עכ"פ מעין ענין אמונה זו, וזהו
שב"נ יכול להביא קרבנות ע"ג מזבח
שבכהמ"ק. (דש"ר אל)⁵⁰, ואזי קרבנו צ"ל
תמים ממש⁵¹.

ו. והנה כשם שהוא לענין גילוי
אחדות ה' במ"ת, שע"ז נשלל ענין ה-
שיתוף (אף שבמצב דקודם מ"ת (וכן
בב"נ אחר מ"ת), גם האמונה באופן
ד„אלקא דאליקייא“ אין בה פגם) – עד"ז
הוא אחר מ"ת, שבענין אחדות ה' גופא

ממש⁵² היא רק שהקב"ה „הוא אלקא
דאליקייא“.

ה. והנה החילוק בין שני אופנים אלה,
הוא כמו וע"ד החילוק בין ב' החושים
דשמיעה וראי': גדר ראי' הוא שהדבר
הנראה מתגלה ומאיר כמו שהוא אל
האדם הרואה, היינו שאין תפיסת הדבר
הנראה לפי גדר הרואה, אלא שהדבר
הנראה מאיר אליו: משא"כ שמיעה היא
מרחוק, דכאשר האדם שומע אודות דבר
מסויים, הרי תפיסתו בהדבר היא ע"י
ששומע פרט אחר פרט, ועי"ז מצטייר
בשכלו הדבר, ומובן, שאין זה גילוי
הדבר כמו שהוא, אלא לפי תפיסת שכלו
והבנתו.

וכן הוא בענין האמונה, דאצל ב"נ,
שאינ „ה' אחד“ מאיר ומתגלה אצלם,
אלא שביכולתם להגיע לאמונה בה' ע"י
הוכחות שכליות וכו', הרי זה גדר של
„שמיעה“, ואילו אצל ישראל, ש„ה' אחד
מאיר“ בנפשם, הרי ענין האמונה אצלם
הוא בגדר „ראי“⁴⁵.

וזהו גם הרמז בלשון הש"ס, שהדוג-
מא למום שאינו פוסל בקרבנות קודם
מ"ת (וקרבנות ב"נ אחר מ"ת בכמה ש-
להם) היא ממום „בדוקין שבעין“, כי ענין
הראי' באלקות נפעל בישראל (בעיקר)
בשעת מתן תורה, כמ"ש⁴⁴, „אתה הראת
לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מ-
לבדו“, „הראת ממש, בראי' חושיית“⁴⁶,
ולכן, כאשר בנ"י מקריבים קרבן להשם,
נדרש אצלם שעבודת ההקרבה תהי'
בכל הכחות והחושים, גם חוש הראי',
ראי' באלקות. משא"כ בב"נ שאין אצלם

47) להעיר, שאע"פ שבגיתין שם הובא (לענין
ב"נ) גם האופן דמום „בניב שפתים“ (ורק בקרבן
עוף דישאל הדוגמא בש"ס בכ"מ היא רק „בדוקין
שבעין“) – מ"מ, בדרושים הנ"ל (הערה 36) נתבאר
החילוק בין ישראל וב"נ רק בענין הדוגמא ד„דוקין
שבעין“, ענין הראי' באלקות.

ולכאורה י"ל, דהא דבישראל מביא רק הדוגמא
ד„דוקין שבעין“ כי בישראל, גם במצב של „עני“
בדעת, אפ"ל רק חסרון בראי' באלקות ולא יתירה
מזה, משא"כ בב"נ יתכן מצב שיהי' חסר (בתוכן
הפנימי) בניב שפתים ומ"מ לא נחשב מום. ועצ"ע.

48) נדרים מא, רע"א.

49) רמב"ם הל' מלכים ספ"ח.

50) חולין יג, ב. וש"נ. תו"כ אמור כב, יח.

פרש"י אמור שם, כה.

51) תמורה ז, א. רמב"ם הל' איסורי מזבח פ"א

ה"ו. פרש"י אמור כב, יט.

45) והרי ראי' היא בחכמה (ראה לעיל הערה

43).

46) תניא פל"ו.

ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות. והסברת שיטת הרמב"ם, דאע"פ שהיו "גדולים וטובים" שסברו שהקב"ה הוא "גוף ובעל תמונה" וח"ו לקרותם בשם "מין", מ"מ, לאחר שנתגלו ונתפרסמו הביאורים וכו' בספרי גדולי ישראל, שאי אפשר לומר כן ושזהו בסתירה לאחדות השם (כמו שביאר הרמב"ם בהלכות יסודי התורה⁵⁶), א"כ מעתה הסובר כן מפני משמעות פשוטי המקראות או ממה שראה בדברי אגדות, הרי הוא בגדר "מין".

ועד"ז כן הוא בענינו, דלאחרי שנתגלה בפנימיות התורה הפירוש האמיתי באחדות השם, אשר אין שום מציאות בלעדו ית', הרי מי שאינו מאמין בזה ה"ז בדקות דדקות ענין של כפירה באחדותו ית'. וכנ"ל – שאין להביא שום רא' מזה שבדורות שלפני גילוי פנימיות התורה לא ה' ידוע פירוש זה באחדות השם, וא"כ הרי אפשר שאמונה בהשם יכולה להיות בשלימות גם בלי ידיעה זו ב' אחדות השם, כי לפני התגלות זו בעולם אין בהעדר ידיעה זו שום פגם ח"ו⁵⁷; אבל לאידך, כאשר "הכל עשה יפה בעתו"⁵⁸ ונתגלתה פנימיות התורה, כולל גם האופנים העמוקים שבהבנת אחדותו ית', ההולכים ומתגלים מדור לדור, הרי זה חוב על כאו"א מישראל ללמוד ענינים אלו ולהאמין בהם⁵⁹.

נתגלה בפנימיות התורה אופן עמוק יותר באחדותו ית' (מיוסד על ביאור הזהר⁵² בענין "ה' הוא האלקים"), עד שלא רק שאין לשום דבר איזו שליטה שהיא מלבדו ית', אלא עוד זאת, שאין שום מציאות מלבדו⁵³ (וזהו הפירוש ב"אין עוד מלבדו", שאין שום מציאות בלעדו ית'). עד ש"אין עוד"⁵⁴ [ובזה גופא, במשך הדורות, מתגלים מזמן לזמן בפנימיות התורה אופנים עמוקים יותר, בהבנת ענין אחדות ה' בדקות יותר].

ואע"פ שקודם שנתגלתה הבנה זו באחדות ה' לא שייך לומר שהעדר הידיעה בזה הוא ענין של חסרון ופגם ח"ו וח"ו, מ"מ, לאחר שכבר נתגלו בעולם ביאורים אלה בפירוש האמיתי באחדות השם, הרי מי שאינו לומד ומאמין בהם ה"ז פגם באמונתו בהשם, וה"ז בדקות דדקות ענין של כפירה⁵⁴ באחדות השם.

ועד"ז שמצינו ברמב"ם שפסק ל' הלכה⁵⁵ ד"האומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה" ה"ה מין, והראב"ד השיג, ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזה המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר

(52) וארא כה, א. הובא ונת' בסהמ"צ להצ"צ

מצות אחדות ה'. ועוד.

(53) ראה תניא ח"ב פ"ו (פ, ב). סהמ"צ להצ"צ

שם פ"ג. ובכ"מ. – וראה גם של"ה בתחלתו בית הבחירה (כת, סע"ב). ועוד.

(54) ואתחנו שם, לט. וראה תניא שם (בסוף העמוד). ובמ"א נת' החידוש ב"אין עוד" על "אין עוד מלבדו". ואכ"מ.

(54*) ראה בזה (ובפולגות הרמב"ם והראב"ד) פרדס שער א' פ"ט. נת' במאמרי אדה"ז – ענינים (ע' שלה ואילך), תק"ע (ע' נג"ד). וראה לקו"ש ח"י ס"ע 265 ואילך.

(55) הלי' תשובה פ"ג ה"ז.

(56) פ"א ה"ז ואילך.

(57) ועד"ז קודם שנבקעה הלכה, הרי באתרי' דר' יוסי הגלילי אכלו בשר עוף בחלב (חולין קטז), א' ועד"ז בכוכ"ב ענינים.

(58) קהלת ג, יא ובקה"ר שם (לענין נתינת התורה). וראה בארוכה לקו"ש ח"ז (ע' 206 ואילך), לענין גילוי פנימיות התורה בדורות האחרונים דוקא. (59) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 17 לענין כללות החיוב דלימוד פנימיות התורה בדורות אלו.

והלימוד בענינים אלו ה"ז הכנה
קרובה ל"אותו" הזמן" ש"יהיו" ישראל
חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים
וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם

שנאמרי' כי מלאה הארץ דעה את ה'
כמים לים מכסים".

(משיחות יו"ד שבט תשי"ג, ו"ט כסלו תשי"ב)

(60) ל' הרמב"ם בסיום וחותם ספרו.

(61) ישעי' יא, ט.

נח ג

יותר מב' דורות': משא"כ רש"י כותב "שיש דורות שלא הוצרכו כו'" (ולא כתב "ב' דורות"), לפי שע"פ פש"מ – דרך רש"י – אין מוכרח כמה דורות לא הוצרכו לאות' [ומ"ש רש"י אח"כ "דורו של חזקיהו כו' רשב"י" (שמביא רק ב' דורות) – לדוגמא נקט, אבל אפ"ל מצד פש"מ שהיו יותר, וכדיוק לשונו, "כמוי דורו של חזקיהו כו' רשב"י"].

וביאר, ששינוי זה תלוי באופן הלימוד מ"לדורת": המדרש דריש החסרון של ב' הווי"זים, ולכן כ' "פרט לשני דורות", ואילו לפרש"י נלמד זה ממה ש"נכתב חסר", היינו שכללות החסרון שבהתיבה באה ללמדנוי שיש "חסרון" ב"לדורות עולם", שאין כל הדורות בכלל, כי נחסרו כמה דורות שלא הוצרכו לאות הקשת.

ולכאורה מסתבר לומר, שנוסף על

א. "ויאמר אלקים זאת אות הברית גו' לדורות עולם", ואיתא במדרש רבה: "לדורת כתיב, פרט לשני דורות [שבהם לא נראה אות הקשת בעולם], לדורו של חזקי' ולדורו של אנשי כנסת הגדולה, רבי חזקי' מוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה ומביא דורו של ר"שי בן יוחאי".

ובפרש"י עה"פ הובאה דרשה זו, וז"ל: "לדורת עולם – נכתב חסר, שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי".

וכבר עמדו במפרשים על כך, דב' מדרש נתמעטו רק שני דורות אלו, "פרט לשני דורות", שרק בהם לא הי' צורך באות הקשת [וכמובן גם מזה ש"ר' חזקי' מוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה ומביא דורו של רשב"י⁵, שבפשטות, הטעם שהזקק ר' חזקי' להוציא דורן של אנשי כנסת הגדולה (ולא רק להוסיף גם דורו של רשב"י), הוא לפי שאז הם

(6) ומתורץ המשך המדרש שם, שבדורו של ריב"ל נראתה הקשת – דלא כמסקנת הש"ס (כתובות שם) – כי אז הם יותר מב' דורות.
(7) ובפענח רזא כאן, ד"ששה היו, לכן חסרה ו".

(8) וכן דייק בנחלת יעקב על פרש"י כאן.
(9) ברוב כתי' רש"י שתח"י ליתא תיבת "כמו" [ובדפוס ראשון – "היו" במקום "כמו", ולכאורה הוא טה"ד]. אבל ישנה בדפוס רש"י הנפוצים (ובדפוס ב' דפרש"י "כגון").
(10) ראה גם מת"כ לב"ר שם.
(11) אף שרש"י לא נחית (כפי' עה"ת) לבאר כל החסרות שבמקרא, כמשנ"ת כמ"פ – הרי בנדוד כל תיבת "לדורות" מיותרת (באר בשדה על פרש"י כאן).
(12) ראה נחלת יעקב ועוד על פרש"י. – וראה רא"ם ועוד באו"א. וכבר שקיט במפרשים. ואכ"מ.

(1) פרשתנו, יב.
(2) על אתר (פלי"ה, ב).
(3) ראה גם ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב (וכן משמע בכתובות עז, ב). מדרש תהלים מזמור לו בסופו (בהוצאת באבער. משא"כ בשוחר טוב לפנינו "כל ימיו של [ר'] יהושע [בן לוי] – בככתובות שם).
זח"ג טו, א. לו, א (ולהעיר מניצוצי אורות לזח"א רכה, א).
(4) יפה תואר לב"ר שם. משכיל לדוד על פרש"י כאן.
(5) וצ"ע בנור הקודש (השלם) לב"ר שם, שפי' שהמדרש נקט ב' דורות אלה רק לדוגמא (וכ' פרש"י).